

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 27 (Haziran / June 2022), 153-168

Vahyin Dilini Vahiyle Özdeşleştirme Çabalarına Din Felsefesi Bağlamında Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Assessment Of Efforts To Identify The Revelation With The Language Of The Revelation In The Context Of Religious Philosophy

Nusret TAŞ

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı

Dr., Ministry of National Education

nusrettas21@gmail.com / ORCID: 0000-0002-4108-7697

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Mart/March 2022 Kabul Tarihi / Date Accepted: 01 Haziran/June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as

Taş, Nusret. "Vahyin Dilini Vahiyle Özdeşleştirme Çabalarına Din Felsefesi Bağlamında Eleştirel Bir Değerlendirme". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (Haziran 2022), 153-168.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nusret Taş).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

A Critical Assessment Of Efforts To Identify The Revelation With The Language Of The Revelation In The Context Of Religious Philosophy

Abstract: The aim of this study is to critically evaluate the efforts of some Muslim scholars and thinkers, known for their scientific studies in different fields such as grammar, fiqh, theology, hadith, tafsir and philosophy, to identify the language of revelation with revelation, in the context of philosophy of religion. Some of the questions to be answered in this study are:

- Is it correct to accept the language of revelation as identical with revelation?
- Do those who try to identify the language of revelation with revelation have any religious or mental evidence?
- What are the religious evidences of those who try to identify the language of revelation with revelation? What is the source of this evidence? What is the degree of consistency and validity of these evidences?
- What are the rational proofs of those who try to identify the language of revelation with revelation? What is the source of this evidence? What is the degree of consistency and validity of these evidences?
- If the language of the revelation is sacred as the revelation, shouldn't the language of many tribes be considered sacred, not just the language of a tribe like the Arabs? Because, according to the Qur'an, a prophet are sent to every community living in different times and places and speaking different languages. In addition, it is revealed to every prophet in the language of his people. In that case, is it correct to sanctify the language of only one tribe on the grounds that it is the language of revelation, and to regard it as superior to the languages of other tribes?
- Is it acceptable for God to make the language of one people superior to the languages of other peoples because of the language of revelation?
- Since God is the god of all people, and therefore of different tribes speaking every language, would it be in accordance with his justice to bless the language of only one tribe?

In this study, the works of scholars and thinkers whose views on the subject critically evaluated are taken into account. In addition, scientific articles, encyclopedia articles, books and book chapters written by some researchers who are thought to be related to the subject are also used. In this study, a subject-centered literature review is conducted. The data are collected, classified, analyzed and mutually evaluated. In the introductory part of the study, theories about the emergence, development and differentiation of language in general are emphasized. In this context, both the expressions of the holy books on the subject and the examples from the philosophical theories are discussed. In this context, the evidence put forward by those who blessed the language of revelation by identifying it with revelation itself is tried to be determined and evaluated. Here, there are views that both bless and oppose Arabic. Finally, the narrative and rational justifications of those who defend this theory are evaluated. According to the data obtained within the scope of the study, some Muslim scholars and thinkers who belong to different scientific traditions such as language, literature, tafsir, kalam, fiqh, hadith and philosophy have made an effort to sanctify the language of revelation as revelation. However, they had difficulty in justifying their views on the subject. For this reason, the effort to identify the language of revelation with revelation has not been generally accepted in the Islamic world. The main reason for those who bless the Arabic language is that the language of Mohammad and the Qur'an is Arabic. However, there is no statement in the Qur'an to support this claim. On the contrary, it is possible to come across many verses to refute this claim. "Islam is the last and most perfect religion; Hz. Mohammad is the last and greatest prophet; Since the Qur'an is the last and most perfect revelation, the language of the last revelation must be superior to and more perfect than other

languages." It cannot be said that the inference in the form is a mental or conscientious inference that is free from religious and nationalistic feelings. Claims that it is the most perfect language and alphabet to bless the Arabic language and alphabet are also baseless. As a matter of fact, the Arabic alphabet lacks the ability to meet every sound. For example, there are no letters such as "X, P, Ç, V, G, J" in the Arabic alphabet. Therefore, the words in which these letters are included cannot be recorded in accordance with their pronunciation. For example, the name of "Plato" is written as "Eflâtûn".

Keywords: Language of Revelation, Arabic Language, I'jaz, Sacred, Philosophical Thought.

Vahyin Dilini Vahiyle Özdeşleştirme Çabalarına Din Felsefesi Bağlamında Eleştirel Bir Değerlendirme

Öz: İslam düşünce tarihinin ilk dönemlerinde vahyin dilini vahiyle özdeşleştirme ve kutsama amacını taşıyan birtakım çabalara tanık olunmaktadır. Bir şekilde bu çaba içinde olanlar arasında İmam Şafî (öl. 820) gibi fakihler, İbn Kuteybe (öl. 889) ve İbn Fâris (öl. 1004) gibi dil bilginleri, el-Bâkîllânî (öl. 1013) gibi kelimacılar, en-Nisâbü'rî (öl. 1014) gibi hadisçiler ve Fahreddin er-Râzî (öl. 1210) gibi tefsirciler yer aldığı gibi İhvân-ı Safâ (X. yüzyıl) gibi İslam felsefecileri de yer almaktadır. Bu düşünceyi savunanlar, genel olarak Arap diline atıf yapan bazı Kur'ân ayetlerini zorlama yoruma tabi tutmakta, ayrıca sıhhat derecesi tartışmalı olan ve hadisçilerin çoğunluğu tarafından güvenilir olarak kabul edilen bazı hadis rivayetlerini kullanmaktadırlar. İslam felsefecileri arasında yer alan ve akıl ile vahyi uzlaştırma gayretinde olan İhvân-ı Safâ ise konuyla ilgili düşüncelerini temellendirmek için hem Kur'ân ayetlerini zorlama yoruma tabi tutmakta hem de varlık düzeniyle ilgili bazı felsefi düşünce teorilerine başvurmaktadır. Bu çalışmanın amacı, genel olarak vahyin dilini de vahiy gibi kutsamaya çalışan isimleri anılan Müslüman âlim ve düşünürlerin konuyla ilgili görüşlerini din felsefesi bağlamında eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: Vahyin Dili, Arap Dili, İcâz, Kutsal, Felsefi Düşünce.

Giriş

Düşünce tarihinde Aristoteles'ten bu yana insan, "nâtık", yani mantıklı düşünen ve konuşan bir canlı olarak tanımlanmaktadır. Onu diğer canlılardan ayıran en önemli nitelik, onun nâtık özelliğidir. Zira onun düşüncelerini dışa yansıttığı en önemli araç, dildir. Onun dış dünya ile kurduğu olumlu veya olumsuz iletişimin temelinde dil faktörü yer almaktadır. İnsan, duygu ve düşüncelerini, dil vasıtasıyla dışa yansıtabilmekte, yazı vasıtasıyla da hazır bulunmayanlara ve sonraki nesillere aktarabilmektedir.

Araştırmacılar tarafından dil, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazılarında göre dil, birçok kullanımı olan karmaşık, sosyal bir üründür.¹ Dil, düşünme ve düşünceleri aktarma vasıtasıdır.² Platon, nesnelere bilgisine ulaşmak için ad, tanım ve imge araçlarına ihtiyaç olduğunu, bu anlamda dilin, nesnelere özlerini aktarmanın aracı olduğunu söyler.³ Bu tanımları benimseyen İbn Haldun da dilin, eşyanın ne anlama geldiğini ifade etme aleti olduğunu ifade etmektedir.⁴ Cürcânî'ye göre dil, toplumların görüş ve arzularını ifade etmek için kullandıkları alettir.⁵ Ahmet Cevizci'ye göre dil, belirli standart anlamları olan sözcüklerden ve konuşma formlarından meydana gelen yapıdır.⁶

Dil, kullanma yoluyla gelişmekte, olgunlaşmakta ve sistemleşmektedir. Dillerin gelişmesi, zenginleşmesi ve farklılaşmasının, yaşanan coğrafyaların farklılığı ve toplumun soyut düşünme

¹ Frederic Ferre, *Din Dilinin Anlamı*, trc. Zeki Özcan (Bursa: Alfa Yayınları, 1999), 81.

² Pelin Önder Erol, "Bir Toplumsal Göstergibilim Olarak Dil", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi* 7/31 (2014): 208; Bedia Akarsu, *Wilhel Von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı* (İstanbul: Evrim Matbaacılık, 1984), 36-37.

³ Platon, *Mektuplar*, trc. İrfan Şahinbaş (İstanbul: MEB Yayınları, 1999), 47.

⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, thk. Derviş el-Cüveydî (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1996), 545; Ramazan Demir, "Mukaddime Adlı Eserin Çevirisinde İbn Haldun'un Dil Teorisi", *Usûl* 11/1 (2009): 98.

⁵ Seyit Şerif Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, trc. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 195.

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 234.

yeterliliğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Zira insanlar, yaşadıkları çevrede gözlemediği her eşyaya farklı bir isim koymakta, söz konusu eşyaların nitelik ve işlevleriyle bağlantılı olarak yeni kelimeler türetmektedirler. Yine varlığın anlamı, karşılaşılan problemlerin çözüm yolları üzerine yapılan düşünme eylemiyle birlikte soyut anlamları ifade eden birtakım kelimeler ortaya çıkmaktadır. Bu da dilin gelişmesi ve zenginleşmesine olanak tanımaktadır. Buna karşılık kullanılmayan bir dil, zamanla zayıflamakta ve ortadan kalkmaktadır.⁷ Bu nedenle dil, canlı bir varlık olarak kabul edilmektedir. Zira o da diğer canlı varlıklar gibi doğmakta, gelişip olgunlaşmakta, zayıflayıp ortadan kalkmaktadır.

Dillerin ilk ciddi gelişimlerin, Hz. Nuh'tan sonra meydana geldiği savunulmaktadır. Örneğin Tevrat'a göre Hz. Nuh döneminde meydana gelen tufandan sonra yeryüzündeki tüm milletler, Hz. Nuh'un Sam, Ham ve Yafes adlı oğullarının soylarından çoğalmış ve yeryüzüne dağılmışlardır.⁸

Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kur'an'ın dili, Hz. Nuh'un oğullarından Sam'a nispet edilen Sami dilleriyle tedvin edilmiştir. Eski Ahit, İbranice, Yeni Ahit Aramice veya onun bir türevi olan Süryanice, Kur'an ise Arapça yazılmıştır. Bu dillerin tamamı, Sami dil grubunda yer almaktadır. Bazı rivayetlere göre Arapçanın kaynağı, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'in neslidir. Bazılarına göre ise Arapça kelimesi, Ya'rub adlı ilk Arap kralının adından gelmektedir.⁹ İbn Hazm, Arapçanın İsmail ve soyunun; İbranicenin İshak ve soyunun, Süryanicenin ise onların babası olan Hz. İbrahim'in dili olduğunu, dolayısıyla Süryanicenin, Arapça ve İbraniceden daha eski ve onların kaynağı olduğunu iddia etmektedir.¹⁰

Nitekim dil bakımından aralarındaki yakınlık ve benzerlikten hareket eden bazı müsteşrikler, Hz. Muhammed'in, Kur'an'ı oluştururken Tevrat ve İncil'den yararlandığını iddia etmişlerdir.¹¹ İlk dönem müfessirlerden İbn Abbas ve onun öğrencisi Mücahid de Kur'an'daki bazı kelimelerin Süryanice kökenli olduğunu ifade etmişlerdir.¹² Suyûtî gibi bazı İslam âlimleri de Kur'an'ın muhtevasının Hz. Muhammed'den önce gönderilen kutsal kitaplarda yer aldığını dile getirmişlerdir.¹³

Arapçanın, Sami dil grubundaki en gelişmiş ve kapsamlı dil olduğu ifade edilmektedir.¹⁴ Onun gelişip yayılmasının en büyük nedeni, İslam Peygamber'inin ana dili olması; ayrıca Allah'ın kelamı, dolayısıyla kutsal kitap olarak kabul edilen Kur'an'ın dili olmasıdır. İslam dinin temel kaynakları olan hadislerin ve Kur'an ayetlerinin Arapça olması, Arapçanın farklı coğrafyalara yayılmasında büyük bir katkı sunmuştur.

1. Dilin Kaynağına Dair Teoriler

Genel dil teorileri çalışmalarına göre diller, vahiy, ilham, uzlaşma, taklit veya meleke gibi çeşitli yollarla ortaya çıkmıştır. Bazı düşünürler, insanın doğuştan dile sahip olduğunu (tevkîfî), bazıları ise dilin sonradan öğrenildiğini (ıstılâhî) savunmuştur. Örneğin Yunan düşünürlerden Demokritos'un, dillerin, anlaşma ve uzlaşma neticesinde meydana geldiği; Sofistler ve Platon'un, bu ilişkinin doğal olduğu, Sokrates'in ise bir kısmının doğal, bir kısmının da uzlaşmaya dayalı ıstılâhî olduğuna dair görüşü savunduğu nakledilmektedir.¹⁵ Bununla birlikte insanın potansiyel olarak dil öğrenme yetileriyle donatılmış şekilde doğduğunu, fakat bu yetilerini bilfiil hale getirmek için çaba

⁷ Dilin işlevleriyle ilgili bk. Abdülcelil Candan, "Kur'an Neden Arapça İndirildi?", *EKEV Akademi Dergisi* 10/26 (2006): 35.

⁸ Bk. Eski Ahit, Yaratılış, 10: 1-32.

⁹ Mutlu Türkmen, Kur'an-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te "Brk", "Sbh" ve "Kds" Köklerinin Semantik İncelenmesi (Yayılanmamış Doktora Tezi, Ankara Ün. SBE, 2007), 111.

¹⁰ İbn Hazm, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, thk. A. Muhammed Şâkir, 2. Bs (Beyrut: Daru'l-Âfaki'l-Cedide, 2008), 1: 31-32.

¹¹ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, trc. Alparslan Açıkgenç (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996), 31.

¹² Türkmen, *Semantik İnceleme*, 115-116.

¹³ Türkmen, *Semantik İnceleme*, 125-126.

¹⁴ Candan, "Neden Arapça", 35.

¹⁵ M. Edip Çağmar, "İhvân-ı Safâ'nın Dil ile İlgili Görüşleri", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 17/2 (2004): 122-123; Kadir Süzen, *İhvân-ı Safâ'da Dilin Menşesine Dair Görüşler ve Dil Teorisi* (Yayılanmamış Y. Lis. Tezi, Binali Yıldırım Ün. SBE, 2019), 5.

sarf etmesi gerektiğini savunanlar da vardır. Örneğin J. Locke, insanın, doğa tarafından sözcük adını verdiğimiz düzenli sesleri çıkarabilecek organlarla donatıldığını ifade etmektedir.¹⁶ Fakat bu organları işlevsel hale getirmek için elbette bir çabaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Platon'un Kratylos diyalogunda dilin kaynağı ile ilgili tartışmada doğalcılığı savunan Kratylos'a göre nesnelere, özlere göre ayırt edilmek için adlandırılır.¹⁷ Uzlaşmacılığı savunan Hermogenes'e göre ise nesnelere adları ile özlere arasında zorunlu bir ilişki yoktur; çünkü nesnelere özlere, herkes için başkadır. Bu nedenle varılan uzlaşmaya göre bir nesneye verilen ad, doğru veya yanlış kabul edilmektedir.¹⁸

Din merkezli yaklaşımlar ise dillerin ilahî kaynaklı olduğunu savunmaktadırlar. Fakat dillerin kaynağıyla ilgili tartışmalar, beraberine kutsal dil teorilerini ortaya çıkartmıştır. Böylece her din mensubu, kendi inançlarına göre bir kutsal dil teorisini savunmaya yönelmişlerdir.¹⁹ Söz konusu iddialara, "Arapçanın Kutsiyetine Dair Teorilerin Kaynağı" başlığı altında değineceğiz.

2. Müslüman Düşünürlerin Savunduğu Başlıca Dil Teorileri

Müslüman düşünürler, dilin kaynağı konusunda genel olarak vahiy ve ilhamı esas alan tevkîfi teoriyi, uzlaşma ve anlaşmayı esas alan ıstılâhî (vaz'î) teoriyi ve bunların arasını bulmaya çalışan birleştirici teoriyi savunmuşlardır. Mu'tezilî kelimacılar, dil yeteneğinin sonradan geliştiğini, yani ıstılâhî teoriyi; Eş'arî kelimacılar, zahirîler ve fakihler ise "Âdem'e isimlerin tümünü öğretti..."²⁰ anlamındaki ayetten hareketle dilin doğuştan geldiğini, yani Allah tarafından insana öğretildiğini, dolayısıyla tevkîfi teoriyi savunmuşlardır.²¹

Eş'arî, İbn Hazm ve İbn Fâris gibi düşünürlerin savunduğu vahiy ve ilhamı esas alan teoriye göre dil, tevkifidir. "Allah, Âdem'e isimlerin tümünü öğretti..."²² anlamındaki ayette de işaret edildiği üzere dil, Yüce Allah tarafından öğretilmiştir.²³ İbn Fâris, dilin belli bir süreç içerisinde vahyedildiğini savunmaktadır.²⁴

İbn Hazm, Allah, "Bütün isimleri Âdem'e öğrettim" dediğine göre 'Âdem'e öğretilen dil, en az kapalı, en açık ibareli, en veciz, en zengin ve bütün dillerin en mükemmeli olmak zorundadır' görüşünü savunmaktadır. Onun düşüncesine göre Hz. Âdem'e insanların konuştuğu bütün dillerin öğretilmiş olması mümkün olduğu gibi onun çocuklarının yeryüzüne dağılımları sonucunda dillerin farklılaşarak çoğalması da mümkündür. İkinci ihtimal kesin değildir. Fakat ayete göre birinci önerme kesindir.²⁵

Vahiy ve ilham teorisinin zıddı olan uzlaşma ve anlaşma teorisini savunanlar, dilin ortaya çıkışını, insanlar arasındaki uzlaşma ve anlaşmaya bağlamaktadırlar. Rivayetlere göre İslam dünyasında bu teorinin ilk savunucuları, Mu'tezilî düşünürler olmuştur.²⁶ Nitekim onlara göre dil,

¹⁶ John Locke, "İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme", trc. Meral Delikara Topçu (Ankara: Öteki Yayınevi, 2000), 11.

¹⁷ Platon, *Kratylos*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 433e-435a vd.

¹⁸ Platon, *Kratylos*, 384d vd., 433e vd.

¹⁹ Nejdet Gürkan, "Kur'an'ın Anlaşılabilirliği Bağlamında İslam Geleneğinde Dil Olgusu ve 'Beyân' Kavramı", *Marife* 10/2 (2010): 70; Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an* (Lübnan: Dâru İbn Kesir, 1996), 1: 129; Suyûtî, *el-Müzhir fi Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ* (Kahire: Daru İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, t.y.), 1: 30; Ragıp Özden, *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış* (Ankara: Alaaddin Kural Basımevi, 1944), 9 vd.; Umberto Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Anlayışı*, trc. Kemal Atakay (İstanbul: Literatür Yayınları, 2004), 64 vd.; Gordon W. Hewes, *Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar*, trc. H. Boynukara - B. C. Tanrıtanır (Van: Yüzcüncü Yıl Ün. FEF Yay., 1993), 8; Çağmar, "İhvân-ı Safâ", 122.

²⁰ Bakara, 2/31.

²¹ Çağmar, "İhvân-ı Safâ", 122 vd.; Süzen, *İhvân-ı Safâ'da Dilin Menşesine Dair Görüşler*, 11 vd.

²² Bakara, 2/31. Benzer ifadeler için bk. Eski Ahit, Yaratılış, 2: 19-20.

²³ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 1: 28-29; Suyûtî, *el-Müzhir*, I: 30; İbn Fâris, *es-Sâhibî fi Fikhi'l-Luga ve Süneni'l-Arab fi Kelâmihâ* (Kahire: el-Mektebetü's-Selâfiyye, 1910), 5; Gürkan, "Beyân' Kavramı", 71; İbn Teymiyye, *el-İman* (Beyrut: Dâru'l-kitâbî'l-Arabî, 1992), 103-104.

²⁴ İbn Fâris, *es-Sâhibî*, 6.

²⁵ İbn Hazm, *el-İhkâm*, 1: 31.

²⁶ İsmail Durmuş, "İbn Hazm", *DİA* (İstanbul: TDVİA, 1999), 20: 59; Gürkan, "Beyân' Kavramı", 71.

bütünüyle uzlaşma (ıstılâhî) yolla ortaya çıkmaktadır. Dil, vahye değil akıl ve mantık üzerinde uzlaşmaya dayanmaktadır.²⁷

Dilin kaynağıyla ilgili teorilerden biri de Ebû İshâk el-İsferâyînî'nin (öl. 1027) savunduğu birleştirici dil teorisidir. İsferâyînî, dilin Yüce Allah tarafından öğretildiğini savunmakla birlikte uzlaşma teorisini de kabul etmektedir. Ona göre bazı yönlerden tevkîfî, bazı yönlerden ıstılâhî, bazı yönler de ise her iki teori isabetlidir.²⁸ Allah, insanların kendi aralarında anlaşabileceği kadar dilin zaruri kısmını öğretmiştir. Diğer kısımlar ise ıstılâhî olarak gelişmektedir.²⁹ Küçükkaya'ya göre Allah tarafından vahiy ve ilham yoluyla Hz. Âdem'e öğretilen dil, zamanla, ihtiyaç ve imkânlar doğrultusunda gelişip farklılaşmıştır.³⁰

El-Bâkılânî ve Gazzâlî gibi düşünürler, esas itibarıyla tevakkuf teorisini benimsemişlerdir. Bununla birlikte her üç teorinin de doğru kabul edilmesinin imkân dâhilinde olduğunu kabul etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle onlardan yalnız birini kabul etmek yerine farklı yönlerden her üçünü de kabul etmemizin mümkün olduğunu savunmuşlardır.³¹

3. Arapçayı Kutsayanların Dayandıkları Gerekçeler

Arapça kökenli olan Kutsiyet kelimesi, "temiz ve pak olmak" anlamındaki "kuds" kelimesinden gelmektedir. "Kutsallık nispet etme" anlamındaki takdîs ve "kutsallık nispet edilmiş" anlamındaki mukaddes kelimeleri de aynı kökten türemiştir.³² Bu kelime, Eski Ahit ve Yeni Ahit'te Arapçadakine benzer şekilde "kutsamak, kutsanmak, kutsallaştırmak, takdis etmek, kutsal kabul etmek" gibi anlamlara gelmektedir.³³ Bu kelimenin Kur'ân'daki anlamlarının da benzer bir içerikte olduğu görülmektedir.³⁴

Rivayetlere göre birçok toplumda dillerin üstünlüğü tezini savunanlar olmuştur. Örneğin Hindular, tanrıların dilinin Sanskritçe, Ortodoks Yahudiler ve Eski Hristiyan yazarlar, Âdem'in dilinin İbranice, bazı Müslümanlar ise Âdem'in dilinin Arapça olduğunu iddia etmişlerdir.³⁵ Hatta bütün peygamberlere gelen vahyin Arapça olduğu, her peygamberin bunu kendi kavminin diline tercüme ettiğine dair rivayetler nakledilmiştir.³⁶ İbn Abbas'a isnat edilen bir rivayet şöyledir: "Hz. Âdem'in çenette konuştuğu dil Arapça idi. Allah'a karşı isyan edince Allah kendisinden Arapçayı aldı ve Süryanice konuşmaya başladı. Tevbe edince Allah Arapçayı kendisine iade etti."³⁷

Calinos'un (Galen), Yunancayı "en kutsal dil", diğer dilleri ise "eşek anırması" olarak tasvir ettiği nakledilmiştir. Bazı Hristiyanlar, Süryanicenin sıradan bir dil değil, ruh ve meleklerin dili olduğunu iddia etmişlerdir. Kabir sorularının Süryanice yapılacağını iddia edenler olmuştur. Yahudi Arap fanatikleri, meleklerin sadece Arapçadan anladıklarını iddia etmişlerdir. Bazı Yahudiler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddederken onun İbranice konuşan İsrailoğullarından olmamasını

²⁷ Vasıf Mustafa Vediti, *İbn Hazm ve Mevkifuhu mine'l-Felsefe ve'l-Mantık* (Abu Dabi, 2000), 269; Suyûtî, *el-Müzhir*, 1: 20-21.

²⁸ Ramazan Demir, *Arap Dilbilimcileri göre Dillerin Kaynağı Meselesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Ün. SBE, 2008), 74.

²⁹ Suyûtî, *el-Müzhir*, 1: 20.

³⁰ Hüseyin Küçükkalay, *Kur'an Dili Arapça* (Konya: Deniz Kuşları Matbaası, 1996), 15-16.

³¹ Süzen, *İhvân-ı Safâ'da Dilin Menşesine Dair Görüşler*, 17 vd.

³² Kürşat Demirci, "Kutsiyet", *DİA* (Ankara: TDVİA, 2002), 26: 495.

³³ Örnek olarak bk. Eski Ahit, Çıkış, 15: 17; 19: 6; Levililer, 7: 6; 11: 44; 12: 4; 19: 30; 20: 3; Sayılar, 18: 29; Yeni Ahit, Romalılar, 12: 13; Matta, 27: 52; Selanikliler, 4: 3-4; 4: 7; İbraniler, 9: 12; Elçilerin İşleri, 3: 14. Ayrıca bk. Türkmen, *Semantik İnceleme*, 250-251, 270.

³⁴ Örnek olarak bk. Bakara, 2/130, 287; Cuma, 62/1; Taha, 20/12; Maide, 5/21. Ayrıca bk. Türkmen, *Semantik İnceleme*, 288 vd.

³⁵ Bk. Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Anlayışı*, 64 vd.; Hewes, *Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar*, 8; Çağmar, "İhvân-ı Safâ", 122; Gürkan, "Beyân' Kavram", 70; Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 129; Suyûtî, *el-Müzhir*, I: 30; Özden, *Dil Türeyişi*, 9 vd.

³⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 129.

³⁷ Suyûtî, *el-Müzhir*, 1: 30.

gerekçe göstermişlerdir. Yine bazı Hristiyanlar, Kur'ân'ın vahiy olduğunu reddederken onun dilinin Süryanice değil de Arapça olmasını gerekçe göstermişlerdir.³⁸

Dillerin üstünlük yarışına katılarak Arapçanın en üstün dil olduğunu ileri süren ve bunu kanıtlamaya çalışan bazı Müslüman âlimler, görüşlerini temellendirmek için iki temel gerekçe ileri sürmektedirler. Bunlardan birincisi, peygamber olduğuna inandıkları Hz. Muhammed'in ana dilinin Arapça olmasıdır. İkincisi ise ona indirilen vahiy ürünü olduğuna inandıkları Kur'ân'ın dilinin Arapça olmasıdır. Bu görüşü savunanlar, görüşlerini kanıtlamak için bazı ayetleri zorlama yorumuna tabi tutmaktadırlar. Ayrıca uydurma olduğu değerlendirilen bazı hadis rivayetlerini de kanıt olarak kullanmaktadırlar. Hatta bu rivayetlere dayanarak Arapçanın bu dünyadaki üstünlüğüyle yetinmeyip onu cennet ehlinin dili ilan etmekten de geri durmamaktadırlar.

Bu görüşü savunanlardan bazıları, Arapçayı sevmeyi Allah ve peygamberini sevmekle eş tutmuş, dolayısıyla Arapçayı din ile özdeşleştirme yoluna gitmişlerdir. Örneğin "Allah'ı seven onun peygamberini de sever. Peygamber'i seven Arapları, Arapları seven de Arapçayı sever."³⁹ "Arapları üç sebeple seviniz: birincisi, ben Arabım. İkincisi, Kur'ân Arapçadır. Üçüncüsü ise cennet ehlinin dili Arapçadır."⁴⁰ "Araplar zillet görse İslam da zillet görür."⁴¹ gibi asılsız rivayetler, bu düşünceyi beslemiştir. Bu konuda hızını alamayıp "zaruret olmadan kefare lisanıyla konuşan herhangi bir kişinin ta'zir edilmesi, yani cezalandırılması gerektiğine" dair fetva verenler de olmuştur.⁴²

Arapçanın kelime dağarcığındaki eşanlamlı ve mecaz zenginliğinden yola çıkarak onun diğer dillere üstünlüğünü savunan İbn Fâris, "Allah, Arapçayı beyanla tahsis etmiştir. Bu durum, diğer dillerin Arapçadan eksik ve onun altında olduğunu göstermektedir."⁴³ diyerek Arapçayı bir araç olmaktan çıkartıp kutsal bir konuma yerleştiren anlayışın gerekçesini dillendirmiştir.

Bazıları, Arapçanın, Kur'ân'ın mahiyetinin bir parçası olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁴ Böylece Arapçayı dinin bir parçası şeklinde tasavvur etmiş ve bu algılarını dine bir hizmet gayesiyle savunmuşlardır. İbn Kuteybe, el-Bâkılânî ve İmam Şâfiî gibi meşhur âlimler de dili bir araç görme yerine onun dinin bir parçasıymış gibi davranarak Arapçayı kutsama fikrini pekiştirmişlerdir.⁴⁵ Örneğin İbn Kuteybe, Kur'an'ın Arapça indirilmesini, Arapçanın üstün bir dil olduğuna işaret olarak değerlendirmiştir.⁴⁶ El-Bâkılânî, Kur'ân'ın Arapça inmesi ile ic'câz arasında bağ kurmuş ve Arapça inmeseydi ic'câz yönünün anlaşılma sorunu ortaya çıkabilir, bu da karşıtların elini güçlendirebilirdi iddiasını ortaya atmıştır.⁴⁷ İmam Şâfiî ise "Dil bakımından faziletli olmaya en layık olan insanlar, Nebi'nin dilini konuşan kimselerdir. Onun dilini konuşanların başka dil konuşanlara bir harfte bile tabi olması caiz değildir."⁴⁸ ifadesini kullanmıştır. Bu düşünceyi, Arapçayı konuşanları diğer dilleri konuşanlardan üstün bir konuma getirme çabasının açık bir yansıması olarak yorumlamak durumundayız.

³⁸ Candan, "Neden Arapça", 38; Ayrıca bk. M. Said Hatipoğlu, "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureysliliği", *AÜ İlahiyat Fak. Dergisi* 28 (1978): 135.

³⁹ Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr* (Beirut: Dâru'l-Marife, 1972), 1: 178-179.

⁴⁰ Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir (Beirut, 1990), 4: 97; el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr*, 1: 178-179; Candan, "Neden Arapça", 39; Gürkan, "Beyân' Kavram", 74.

⁴¹ el-Münâvî, *Feyzû'l-Kadîr*, 1: 348-349.

⁴² Candan, "Neden Arapça", 38.

⁴³ Detaylı bilgi için bk. Gürkan, "Beyân' Kavram", 72.

⁴⁴ Gürkan, "Beyân' Kavram", 73.

⁴⁵ Mustafa Öztürk, "Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunup Bulunmadığı Tartışması ve eş-Şâfiî'nin Dogmatik Dil (Arapça) Tanımlaması Üzerine", *Sünnî Paradigmanın Oluşumunda eş-Şâfiî'nin Rolü*, thk. M. Hayri Kırbasoğlu (Ankara: Kitabiyat, 2000), 204.

⁴⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vil-i Müşkili'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru't-Türâs, 1973), 22-23; Numan Konaklı, "İc'câz'ın Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür", *Marmara Ün. İlahiyat Fak. Dergisi* 43/2 (2012): 67-68.

⁴⁷ Muhammed b. Tayyib el-Bâkılânî, *İc'câz'ın Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 2009), 51-70; Mehmet Emin Yurt, "İc'câz'ın Kur'ân İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci", *İğdır Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, 9 (2017): 213-214.

⁴⁸ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. A. Muhammed Şâkir (Mısır: Mektebetü'l-Halebi, 1940), 46; Ayrıca bk. Gürkan, "Beyân' Kavram", 74.

Arapçanın diğer dillerden üstünlüğünü savunanlar, “Yüce Allah, her peygambere sadece Arapça vahiy gönderir. O peygamber, (Arapça aldığı bu) vahyi, kendi kavminin lisanına çevirir ve ona göre açıklar.”⁴⁹ iddiasını ileri sürmektedirler. Endülüslü fakih İbnü'l-Arabî, “Dillerin anası ve en şerefli, Arapçadır”⁵⁰ der. Fahreddin er-Râzî, Fussilet, 41/3'te geçen “Arapça Kur'ân” ifadesinin tefsirinde Yüce Allah'ın, övmek amacıyla Kur'ân'ı “Arapça” olarak nitelendirdiğini, bunun da Arapçanın diğer dillere üstünlüğünü gerektirdiğini iddia etmektedir. Ardından Arapçanın üstünlüğünü kanıtlama adına onun birtakım niteliklerini sıralamaya çalışmaktadır.⁵¹

Sahabenin ardından gelen tabiin neslinden tefsir âlimi Mücahid, Arap dilini bilmeyenlerin tefsir yazmalarının doğru olmadığını ifade etmektedir. İmam Malik'e göre Arapçayı bilmeden tefsir yazanlara bazı müeyyideler (cezalar) uygulanmalıdır.⁵² Çağdaş tefsircilerden M. Reşid Rıza, Arapçanın İslam coğrafyasında zorunlu ders olarak okutulmasını önermektedir. M. Hamidullah ise Peygamber'in dili olması hasebiyle Arapçanın bütün Müslümanların ana dili olduğu görüşünü savunmaktadır.⁵³

Bazı dil ve edebiyat bilgini, fakih, müfessir, muhaddis ve kelimcilerin yanı sıra İslam felsefecileri olarak kabul edilen İhvân-ı Safâ'nın da Arapçayı kutsayanlar kervanına katılması, vakianın vahametini ortaya koyması bakımından dikkat çekmektedir. Zira İhvân-ı Safâ, genel anlamda akla dayalı düşünme eylemi olan felsefeyi önemsemekte, din ile felsefeyi, diğer bir ifadeyle akıl ile vahyi uzlaştırma çabasına girmektedir. Örneğin felsefeyi hikmet, filozofu da hakîm olarak tabir ederek felsefi etkinliği peygamberlikten sonra insanlığın en değerli etkinliği, filozofları da peygamberlerden sonra insanların en değerlisi olarak tasvir etmektedir.⁵⁴ Bununla birlikte varlık âlemini bir bütün olarak görmekte, kendilerine tabi olanlara, hiçbir din, mezhep, kitap ve ilim konusunda taassup içinde olmamalarını tavsiye etmektedirler.⁵⁵

İhvân-ı Safâ Risaleleri incelendiğinde yukarıda değinilen tutum ve söylemlerine rağmen bazı konularda akla dayalı felsefi düşünme ilkelerini ve taassuptan sakınmaya dayalı tavsiyelerini dikkate almadıklarına tanık olmaktadır. Bazı konularda nakle dayalı verileri yorumlarken felsefi düşünce ilkelerini hesaba katmaya gerek duymamakta, hatta söz konusu yorumlarını kanıtlamak için felsefi düşünce ilkelerini birer araç olarak kullanmaktadır.⁵⁶ Nitekim Arap dilini kutsama çabalarında da onların bu tutumlarına tanık olmaktadır.

İhvân-ı Safâ, dil ve yazı sanatının ortaya çıkması, gelişip yaygınlaşması ve farklılaşarak yaygınlaşması konusundaki tezlerini, varlık sistemiyle ilgili kabul ettikleri teorinin üzerine temellendirmektedirler. Onların düşüncesine göre Yüce Yaratıcı dışındaki varlıklar, rûhânî ve cismânî olmak üzere ikiye ayrılır. Ezeli ve ebedi olan Yüce Yaratıcı, rûhânî veya cismânî olmadığı için akıl veya duyusal yollarla algılanamaz.⁵⁷ Rûhânî varlık âlemi, akıl yoluyla, üç boyutlu cisimler âlemi

⁴⁹ Hatipoğlu, “Hilâfetin Kureyşliliği”, 134.

⁵⁰ Hatipoğlu, “Hilâfetin Kureyşliliği”, 134.

⁵¹ <http://islamilimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm> (E.T. 10.03.2022)

⁵² Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (Lübnan: Dâru'l-Me'ârif, 1989), 1: 293-294.

⁵³ Candan, “Neden Arapça”, 37.

⁵⁴ Bk. İhvânü's-Safâ, *Resâilu İhvâni's-Safâ* (Beyrut: Dâru'l-İslâmiyye, 1992), 1: 427-428; İhvânü's-Safâ, *Resâilu İhvâni's-Safâ* (Beyrut: Dâru'l-İslâmiyye, 1992), 3: 30, 43; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, trc. Komisyon (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 1: 303-304; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, trc. Komisyon (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 3: 35, 41.

⁵⁵ İhvânü's-Safâ, *Resâilu İhvâni's-Safâ* (Beyrut: Dâru'l-İslâmiyye, 1992), 4: 41-42; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, trc. Komisyon (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 4: 39.

⁵⁶ Bk. Nusret Taş, *İhvân-ı Safâ Felsefesinde Akıl-Vahiy İlişkisi* (İstanbul: KDY Akademi, 2021), 217-221.

⁵⁷ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 1: 158, 266-267, 272; İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 4: 513, 516; İhvânü's-Safâ, *Risâletü'l-câmîa', el-câmîa'tu'l-câmîa'*, thk. Arif Tamir (Beyrut: Menşûrâtu Uveydât, 1995), 5: 9-10, 205-206; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, trc. Komisyon (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 5: 18, 201-202.

ise duyular yoluyla algılanabilmektedir.⁵⁸ Nurların Nuru (Nûru'l-Envâr) olan Yüce Yaratici,⁵⁹ varlık âlemini kendi nurundan feyezân ettirerek yaratmıştır.⁶⁰ Varlık sistemi, 1'den 9'a kadar olan tekil sayılar sistemiyle uyumlu olarak dokuz mertebedir.⁶¹

İhvân-ı Safâ, insanlık tarihinde dil sistemlerinin de varlık âlemindeki bu sayısal düzenle uyumlu bir şekilde ortaya çıkıp geliştiğini iddia etmektedir. Onların düşüncesine göre Yüce Yaratici, Hz. Âdem ve eşini yaratıp cennet denilen mekâna yerleştirdiğinde onlara, varlık mertebeleriyle uyumlu olarak 9 harften oluşan bir dil sistemi öğretilmiştir. Hz. Âdem ve eşi cennetten kovulunca Hint ülkesine yerleşmiştir. Bu nedenle insanlık tarihindeki en eski dil, 9 harfli alfabeden oluşan Hint dilidir.⁶²

"Ben mutlaka yeryüzünde bir halife yaratacağım..." "Âdem'e tüm isimleri öğretti..." "Âdem'e secde edin!"⁶³ anlamındaki ayetlerden hareket eden İhvân'a Yüce Yaratici, Hz. Âdem'i yarattığında onu nâtik, yani ayırt edebilen anlamında akleden ve fasih konuşan anlamında mütekellem bir varlık kılmıştır. Onu yeryüzünün halifesi, yani yöneticisi kılmıştır. Hikmetin gereği olarak onu kutsal ruhuyla desteklemiş, ayakları üzerinde dik duran, anlayan, öğrenen, konuşan, düşünen hikmet sahibi varlık haline getirmiştir. Ona tüm şeylerin isimlerini ve özelliklerini öğretmiştir. Ona, tüm şeyleri düşünebilme ve aklıyla onları kuşatabilme yeteneğini bağışlamıştır. Onun için büyük küçük, iyi kötü her şeyi, isimlerle anılan farklı şekillerde 9 sembol (harf) içerisinde bir araya getirmiştir. Bütün hesapları, 1'den 9'a kadar olan tekil sayılar sisteminde birleştirdiği gibi bütün varlığın isimlerini de 9 sembolde (harfte) bir araya getirip bütün anlamları bunlara yüklemiştir. İşte ayette bahsedilen "Âdem'e öğretilen simler", Yüce Allah'ın Âdem'e öğrettiği bu 9 sembol, yani harflerdir. İlk zamanlarda Hint ehli, bu 9 sembolü (sayı ve harfleri) kullanırlardı.⁶⁴

Süryanice konuşan Âdem, bu harflerle her şeyin isimlerini ve özelliklerini olduğu gibi biliyordu. Onun ve çocukları zamanında yazı yazma veya kitap telif etme yoktu. İnsanların sayısı ve ihtiyaçları az olduğu için az sayıdaki sayılar ve harfler kendilerine yetiyordu. İsimleri ve bilgilerini hafızlarında tutabiliyorlardı.⁶⁵ Ardından insanlar çoğalarak farklı bölgelere ve kıtalara dağıldılar. Birbirleriyle irtibatları kesildi. Onların birbirleriyle irtibatını sağlama, hem zamanındakilerle hem de kendilerinden sonrakilere tecrübelerini paylaşırma ihtiyacı, ayrıca kendilerine gönderilen peygamberlerin kalbine indirilen her şeyi ezberleyememe durumlarından dolayı ilahi hikmet, sayı ve harflerden oluşan yazı sanatını (kitabet) zorunlu kıldı. İnsanlar, Yüce Allah'ın ortaya çıkardığı yazı sanatını benimsediler, öğrendiler, onda maharet kazanıp onu geliştirdiler. Peygamberler, sanatkarlar ve âlimler vasıtasıyla yeryüzü mamur hale geldi, öncekilerin haberleri sonrakilere nakledildi. Başlangıçta sayısı 9 olan harfler, yazı sanatının gelişmesiyle birlikte yavaş yavaş artarak zamanla 28 sayısına ulaştı ve orada durdu. Çünkü bu sayı tam sayılardandır. Bir veya iki kez eşit şekilde

⁵⁸ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 1: 146; İhvânü's-Safâ, *Resâilu İhvânî's-Safâ* (Beyrut: Dâru'l-İslâmiyye, 1992), 2: 26 vd.; İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 36, 56-57, 196-197, 209-211, 237, 342, 352, 361 vd.; İhvân-ı Safâ, *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, ed. Abdullah Kahraman, trc. Komisyon (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 2: 28 vd.

⁵⁹ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 342; Nûru'l-Envâr kavramı, daha sonra İslam İsrâk Felsefe Ekolünün kurucusu olarak kabul edilen Sühreverdî el-Maktûl tarafından felsefi düşünce sisteminin temel kavramı olarak kullanmıştır. Bk. Şihâbüddin Sühreverdî, *El-Elvâhü'l-İmâdiyye (Hikmet Levhaları)*, trc. Ahmet Kamil Cihan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 29-30, 150-152; Şihâbüddin Sühreverdî, *Hikmetü'l-İsrâk*, thk. Henry Corbin, 2. Bs (Tahran: Müessesetü'l-Ebhâs, 1995), 108 vd.; Ayrıca bk. Mahmut Meçin, "Sühreverdî'nin Tanrı Tasavvuru: Nuru'l-Envar", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 3 (2015): 54 vd.

⁶⁰ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 2: 52 vd., 127-129, 143-149; İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 36, 56-57, 196-198, 342, 344 vd.

⁶¹ 1. Yüce Allah, 2. Faal Akıl, 3. Küllî Nefis, 4. İlk Heyûlâ, 5. Tabiat (Suret/Form), 6. Mutlak Cisim, 7. Felekler, 8. Dört Öğe (Ateş, Su, Hava, Toprak), 9. Müvelledattır (Madenler, Bitkiler, Hayvanlar). Bk. İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 1: 52 vd.; İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, III: 56-57, 196-198, 361-362.

⁶² İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 149.

⁶³ Bakara, 2/30-34.

⁶⁴ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 141-142.

⁶⁵ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 142-143.

bölünebilen tam sayılar, eksik veya fazla sayılardan üstündür. Bu nedenle her ondalık sayı basamağında (6, 28, 496, 8028) sadece bir tane bulunmaktadır.⁶⁶

İhvân-ı Safâ'nın iddiasına göre Hz. Âdem'e öğretilen dilin harf sayısı, cismani âlemdeki 9 gezegen ve onların küre sayısı ile uyumlu olması için 9 olarak takdir edilmiştir. Hz. Âdem, cennetten indirildiğinde Hint ülkesine yerleşmiştir. Bu nedenle ilk alfabe, Âdem'in cennette öğrendiği ve kendisiyle birlikte cennetten getirdiği 9 harfe dayanan Hint ehlinin kullandığı alfabadir.⁶⁷ Zamanla gelişen ve harf sayısı çoğalan bu alfabe, tam sayılar sistemi ve Ay'ın menzil sayısı ile uyumlu olma hikmetine binaen 28 harfli Arap dili alfabetiyle kemale ermiştir. İhvân, Arap dili yazma sanatının, bu sanatın son aşaması ve mükemmeli olma durumunu, Hz. Muhammed'in son peygamber, İslam'ın da son ve mükemmel din olmasına benzetmektedir.⁶⁸

Arapça konuşan ilk kişinin Sam oğlu Ya'rûb olduğuna dair rivayeti nakleden⁶⁹ İhvân, "hikmet, beşerin gücü oranında ilaha benzeme sanatıdır" şeklindeki söze atıf yaparak Arap yazı sanatını 28 harf üzerine şekillendiren kişiyi, hikmetle hareket eden hakîm (bilge) olarak tanımlamaktadır. İhvân, bunu kanıtlamak için bazı örnekler vermektedir. Onlara göre 28 olan Ay'ın konaklarının 14'ü kuzey burçlarında, 14'ü ise güney burçlarındadır.⁷⁰ Alfabenin başlangıcı, 9 harfli Hint alfabeti, sonu ise 28 harfli Arap alfabetidir. İnsanlar çoğalıp yeryüzüne dağılıncaya Allah'ın kendisine ilhamla desteklediği bilge biri veya vahiy ile desteklediği bir peygamber, yazı sanatının temelini oluşturan alfabeği şekillendirdi. Sonra bunu kendisine yakın olan değerli kişilere öğretti. Böylece bu sanat, adım adım gelişerek bütün dünyaya yayıldı.⁷¹

Arapçanın az bilinen, şaşırtıcı ve şerefli hikmetler barındırdığını iddia eden İhvân'a göre onun dışındaki diller, okuma ve anlam bakımından ondan daha fazla ihtilafa yol açan karmaşık bir nitelik taşımaktadır.⁷² Tam dil, Arap dilidir. Fasih söz Arap sözüdür. Bunun dışındakiler eksiktir. Arap dilinin diğer diller içindeki şekli, insanın diğer canlılar arasındaki şekli gibidir. İnsan türü, yaratılan en son ve en mükemmel tür olduğu gibi Arap dili de diğer diller içindeki en mükemmel dil, onun yazı sanatı da en son yazı sanatıdır. Bu dil düzeni oluştuktan sonra onu ortadan kaldıracak, değiştirecek, ona ilave yapacak veya eksiltecek herhangi bir şey ortaya çıkmamıştır.⁷³ Yazmanın en doğrusu, en tam olanı ve en güzeli, harflerin konumu ve birbirleriyle ölçülü, oranlı olanıdır. Arap dili yazı sanatı, bu nitelikleri bakımından dillerin en mükemmelidir. Bizim ilim öğrenme dışında Arapçadan başka bir dile ve ondan başka bir yazıyla yazmaya ihtiyacımız bulunmamaktadır.⁷⁴

Bu konuda sınırları biraz daha zorlayan İhvân, Arap dilini, İslam diniyle özdeşleştirme yoluna gitmektedir. "Müşrikler hoşlanmasa da bütün dinlere üstün kılmak üzere resulünü hidayet ve hakk din ile gönderen odur." (Tevbe, 9/33) ayetinden hareketle "İhtilaf ortadan kalktığında İslam dini, bütün dinlere; Arap dili de bütün dillere galip gelecektir. Allah'ın dediği gibi din yalnız bir tane olacaktır. Kur'ân, Yüce Allah'ın indirdiği kitapların en değerlisi (eşref) ve en sağlamıdır (ahkâm). Bu nedenle Peygamber'in dini (İslam) bütün dinlerden, dili de (Arapça) diğer dillerden üstündür. Dilleri farklı olan milletlerden hiç kimse, Arapçayı başka bir dile çevirmeyi, tercüme etmeyi beceremezler. Zira Arapçadaki kısalık (ihtisâr) ve özülük (îcâz) nedeniyle onun başka bir dile dönüştürülmesi imkânsız kılmaktadır. Bu, gizli bir durum değildir..."⁷⁵

⁶⁶ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 112-113, 143.

⁶⁷ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 148.

⁶⁸ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 142-143.

⁶⁹ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 151.

⁷⁰ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 143-144.

⁷¹ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 149-150.

⁷² İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 152.

⁷³ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 144.

⁷⁴ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 145.

⁷⁵ İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 1992, 3: 164-165.

4. Değerlendirme

Genel anlamda vahyin dilini vahiy gibi kutsamaya, özel olarak da Müslümanlar tarafından son vahyin ürünü olarak kabul edilen Kur'ân'ın tedvin dili olan Arapçayı kutsayanların iki temel dayanakları olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi naklî veriler, ikincisi ise akllî çıkarımlardır. Biz de bu iki gerekçe bağlamında bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

4.1. Naklî Gerekçelerin Değerlendirilmesi

Arapçayı kutsayanların temel gerekçesi, Allah'ın son peygamber olarak seçtiğine inandıkları Hz. Muhammed'in ana dilinin, ayrıca Allah'ın gönderdiği son vahyin ürünü olduğuna inandıkları Kur'ân'ın dilinin Arapça olmasıdır. Oysa hiçbir ayette onların ileri sürdüğü bu gerekçeyi destekleyen tek bir ifadeye rastlamak mümkün değildir. Bilakis bu iddialarını çürütecek çok sayıda ayete rastlamak mümkündür. Örneğin aşağıda anlamları verilen bazı ayetler, söz konusu tezi çürütmektedir.

“Ant olsun, biz, Allah'a kulluk yapmaları ve tağuttan sakınmaları için her ümmete resul (elçi) gönderdik...”⁷⁶

“Ant olsun, senden önceki topluluklara da (elçiler) gönderdik.”⁷⁷

“Onlara açıklasın (beyan etsin) diye her elçiyi yalnızca kendi halkının diliyle gönderdik.”⁷⁸

“Sana bu zikri (vahyi) indirdik ki insanlara kendilerine indirileni beyan edesin (açıklayasın). Umulur ki düşünürler.”⁷⁹

“Biz Kur'ân'ı A'cemce (yabancı bir dilde) indirseydik diyeceklerdi ki ayetlerini anlayacağımız bir dilde açıklanmalı değil miydi? Arap olana Arapça olmayan bir dilde mi?”⁸⁰

“Aynı şekilde, Mekke (Ümme'l-Kurâ) ve çevresindekileri uyarasın (inzâr) diye sana Arapça bir Kur'ân indirdik.”⁸¹

“Düşünesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'ân kıldık.”⁸²

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre Kur'ân'ın Arap diliyle tedvin edilmesinin tek amacı, Hz. Muhammed'in Arapça konuşan bir kavim içinde yaşaması, dolayısıyla ilk etapta kendisinin, ardından onun vasıtasıyla vahye muhatap olacak kavmin, verilen mesajı anlaması ve kavramasıdır. Nitekim her bir topluluğa peygamber gönderildiği ve hepsine de kendi kavminin diliyle vahyedildiği ifade edilmektedir. Örneğin Tevrat'ın İbranice, İncil'in de Süryanice veya onun bir alt dili olan Aramice diliyle tedvin edildiği inkâr edilememektedir. Eğer Arapça diğer dillerden bir üstünlüğe sahip olsaydı vahiyler, farklı kavimlerin farklı dilleriyle gelmez, sadece Arap diliyle gelecekti. Bu durumda “Tüm vahiyler önce Arapça inmiş, ardından vahye muhatap olan peygamber, onu kendi diline çevirtmiştir” anlamındaki rivayetin de asılsız olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira Hz. Muhammed'in, kendisine vahyedilen ayetleri yalanlayacak sözler söylediğini iddia etmek, onu tutarsızlık ve çelişkiyle itham etmek anlamına gelmektedir. Oysa vakıa, bu ve benzeri rivayetlerin tamamen uydurma olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu durumda Kur'ân'ın Arapça tedvin edilmesinin asıl sebebinin, Arapçanın mükemmelliği veya kutsallığı değil, tabii şartların gereğidir. Nitekim yukarıdaki ayetlerde sadece Hz. Muhammed'e indirilen vahyin onun kavminin diliyle indirilmediği, bilakis her bir ümmete (kavme) bir peygamber gönderildiği ve onlardan her birine gönderilen vahyin dilinin de onların kavminin dili olduğu beyan edilmektedir. Bunun tek gerekçesi de doğal olarak kendisine vahyedilen peygamberin vahiy yoluyla

⁷⁶ Nahl, 16/36.

⁷⁷ Hicr, 15/10.

⁷⁸ İbrahim, 14/4.

⁷⁹ Nahl, 16/44.

⁸⁰ Fussilet, 41/44.

⁸¹ Şûrâ, 42/7.

⁸² Zuhruf, 43/3.

aldığı mesajı muhataplarına açıklaması, muhatapların da açık bir şekilde o mesajı anlaması olarak belirtilmektedir. Hatta ayette, eğer Kur'ân (vahiy dili) Arapça değil de muhatapların anlamadığı Arapça dışındaki bir dilde olsaydı doğal olarak ilk muhatapların buna itiraz edeceklerine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın Arapça olması, Arapçanın mükemmel ve kutsal oluşundan değil, Hz. Muhammed ve onun kavminin kendilerine gönderilen mesajları anlama zaruretindedir.

Kur'ân'da Arapçayı kutsayanları haklı çıkaracak herhangi bir ayet bulunmadığı gibi Hz. Muhammed'in Arapçayı kutsadığına dair hadisçiler tarafından sahih kabul edilen herhangi bir rivayet de söz konusu değildir. Arapçayı ve Arap kavmini üstün gösterip kutsayan rivayetlerin de zayıf ve uydurma olduğu değerlendirilmektedir.⁸³ Buna karşılık dil, renk, ırk ve cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığı reddeden rivayetlerin sayısı az değildir. Bununla birlikte siyer kitaplarında nakledildiği üzere Hz. Muhammed zamanında yaşayıp ona iman eden ve Arap olmayan Habeşistanlı Bilal, Rûm diyarından Süheyb ve Fars kökenli Selman gibi çok sayıda sahabeler vardır.⁸⁴ Ancak Hz. Muhammed tarafından onlara ana dillerini konuşma yasağı konulduğuna veya Arapçayı öğrenme ve onunla konuşma emri verildiğine dair herhangi bir rivayet söz konusu değildir. Yine Hz. Muhammed'in farklı bölgelerdeki Arap olmayan devlet yöneticilerine İslam'a davet mektuplarını gönderdiği ve söz konusu mektupları gönderirken muhatapların dilini kullandığı bilinmektedir.⁸⁵ Eğer Hz. Muhammed, Arapçanın kutsiyetini inansaydı ve bunu savunsaydı bu mektupları da Arapça yazdırırdı.

4.2. Aklî Çıkarımların ve Felsefi Teorilerin Değerlendirilmesi

Arap dilinin diğer dillere üstünlüğünü savunan Müslümanlar, aynı zamanda farklı kavimler ve diller başta olmak üzere bütün varlık âlemini yaratan, düzenleyen ve yönetenin Yüce Allah olduğunu kabul etmektedirler. Buna rağmen Arap dilini diğer dillerden üstün tutma görüşünü savunmaktadırlar. Oysa bu görüş, kendi içinde tutarsızlık ve çelişiklik arz etmektedir. Zira tüm dilleri Yaratan Allah ise ve hiçbir dili diğerinden üstün yarattığını beyan etmemişse hatta dillerin farklılığını kendi ayetlerinden saymışsa⁸⁶ böyle bir görüşü savunmak, tutarsızlık ve çelişkiye düşmek anlamına gelmektedir. Hatta Allah'ın ayetlerini birbirine üstünlük yarışına girişmek, dolayısıyla haddi aşmak anlamına gelmektedir.

Vahyin dili gerekçesine dayanarak Arap dilinin diğer dillere üstünlüğünü savunmak, bizzat Kur'ân'a aykırı bir tutum sergilemek anlamına gelmektedir. Zira Kur'ân'ın Allah'ın kelamı (vahiy) olarak nitelendirdiği Suhûf, Tevrat, Zebur ve İncil'in dilinin Arapça olmadığı bilinmektedir.⁸⁷ Rivayetlere göre Hz. İbrahim'e gönderilen Suhûfun dilinin Süryanice, Hz. Musa'ya gönderilen Tevrat'ın ve Hz. Davud'a gönderilen Zebur'un dilinin İbranice, Hz. İsa'ya gönderilen İncil'in dilinin Süryanice veya ondan türeyen Aramicedir.⁸⁸ Bu durumda neden Kur'ân dili olan Arapça değil, başta Süryanice olmak üzere İbranice ve Aramiceyi de mükemmel ve kutsal dil kabul etmemiz gerekmektedir. Oysa Kur'ân, geçmişteki her bir kavme kendi dilleriyle konuşan bir peygamber gönderildiğini beyan etmektedir. Bu durumda vahiy gönderilen tüm dilleri mükemmel ve kutsal kabul etmemiz gerekmektedir. Nitekim Kur'ân veya sahih kabul edilen hadislerde, gönderilen peygamberlerin dillerinin mükemmel ve kutsal olduğuna dair herhangi bir rivayet olmadığı gibi

⁸³ el-Münâvî, *Feyzül-Kadîr*, 1: 178-179, 348-349.

⁸⁴ İsmail Yiğit, "Mevâli", *DİA* (Ankara: TDVİA, 2004); Mehmet Efendioğlu, *Arap Olmayan Sahâbiler* (Yayınlanmamış Y. Lis. Tezi, Marmara Ün. SBE, 1991); Mehmet Efendioğlu, "Arap Olmayan Sahâbilerin Hadis Rivâyetindeki Yeri", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 16/1 (2018): 7-32.

⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987); Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in (sav) altı orijinal diplomatik mektubu*, trc. Mehmet Tazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013); Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamber'in Diplomatik Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *İslâmî Araştırmalar*, 5 (1987): 70-78.

⁸⁶ Bk. Rûm, 30/22.

⁸⁷ Bk. <https://tr.isecosmetic.com/wiki/Septuagint> (E.T. 10.03.2022)

⁸⁸ Candan, "Neden Arapça", 37-38.

sağlıklı işleyen hiçbir beşeri akıl ve vicdandan böyle bir gerekçeyi onaylamasını beklemek mümkün görünmemektedir.

Kur'ân'ın tedvin edildiği Arapça, aslında Arapçanın Kureyş lehçesidir. Oysa bu lehçe dışında onlarca farklı Arapça lehçesi olduğu bilinmektedir.⁸⁹ Kanaatimize göre Kureyş lehçesiyle birlikte diğer tüm lehçeleri kutsamak, hatta bununla da yetinmeyip Müslüman olan veya olmayan tüm Arapları da bu kapsama almak, İslam diniyle alakalı bir tutum değil, Arap milliyetçiliğine dayalı bir tutumdur.

Konuyla ilgili iddialarını, ayetlerle birlikte felsefi teorilerle de temellendirmeye çalışan İhvân-ı Safâ'nın görüşleri, özel olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir. Zira onların iddiası daha büyüktür. Ancak iddialarını ikna edici kanıtlarla destekleyememektedirler. Dolayısıyla onların Arap dili ve yazı sanatının mükemmelliğiyle ilgili iddialarının herhangi bir tutarlılık ve geçerliliğinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. İhvân, iddiasını, "İslam en son ve en mükemmel din; Hz. Muhammed en son ve büyük peygamber; Kur'ân da en son ve en mükemmel vahiy olduğuna göre gönderilen son vahyin dili de diğer dillerden üstün ve onlardan daha mükemmel olmalıdır" çıkarımına dayandırmaktadır. Bu çıkarsamanın, dinî ve kavmiyetçi duygulardan arınmış aklî veya vicdanî bir çıkarsama olduğu söylenemez. Zira "İhtilaflar sona erdiğinde Allah'ın dini bütün dinlere, Kur'ân'ın dili olan Arapça da bütün dillere galip gelecektir." şeklindeki ifadelerini, dini, Arap kavmiyetçiliğinin aracı haline getirme olarak yorumlamamız mümkündür.

İhvân'ın, Arap dilini ve alfabesini kutsamak için onun alfabe sayısını cismânî âlemdeki düzenle uyumlu olarak gösterme çabası da aklî bir kanıt olmaktan uzaktır. Nitekim önce Hz. Âdem'e öğretilen eşyaların adlarını kapsayan dilin, 9 gezegenle uyumlu olmak üzere 9 harfli olduğunu iddia etmektedir. Ardından bu alfabenin geliştirilerek Ay'ın konak sayısı veya çift rakamlı tam sayılardan biri olan 28 sayısıyla uyumlu olması için 28 harfte karar kıldığını iddia etmektedir. Bu durumda "neden gezegenlerin sayısı terk edilip Ay'ın konak sayısı tercih edildi? Madem 28 harfli alfabe mükemmel idi neden Yüce Allah Hz. Âdem'e kusurlu olan 9 alfabeli bir dili öğretti de 28 harfli bir dili öğretmedi?" gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Arap dili ve alfabesini, canlılar arasındaki kusursuz suretiyle insana benzetme çıkarımı da kanıtlanabilir ikna edici bir nitelikten yoksundur.

İhvân'ın "Arapça dili ve alfabesi kemale ermiş, mükemmel bir alfabedir. İlmi entelektüel çalışmalar hariç Arapça dışındaki bir dili öğrenme ve onunla yazmaya muhtaç değiliz. Hiç kimse artık Arapçaya bir şey ekleyemez veya ondan bir şey eksiltemez. Arapça belagat özelliklerinden dolayı Arapça yazılan/konuşulan bir şey, başka bir dile asla çevrilemez" tarzındaki ifadeleri de geçerlilikten yoksun iddialardan öteye geçememektedir. Nitekim dilin canlı bir varlık gibi zaman ve şartlara göre gelişip gerilediği bilinen bir hakikattir. Kullanılan sözcükler, varlığını devam ettirmekte, az kullanılan veya kullanılmayan sözcükler de unutulup yok olmaktadır. Bununla birlikte yeni karşılaşılan nesnelere yeni adlar vermek üzere yeni sözcükler türetilmektedir. Bu durum, Arapça için de geçerliliğini korumaktadır. Örneğin İhvân'ın yaşadığı X. yüzyıldan günümüze kadar Arapçaya hiçbir yeni sözcük eklenmediği veya hiçbir sözcüğün unutulup hafızalardan silinmediği iddia edilemez. Mesela son yüzyılda siyaset, ekonomi, basın, medya, spor, sanat, bilim ve teknoloji gibi alanlarda kullanılan Arapça sözcüklerinin çoğunun, İhvân-ı Safâ döneminde kullanılan sözcükler olduğunu söyleyemeyiz.

İhvân'ın Arap alfabesinin mükemmelliğiyle ilgili iddiası da bizzat kendileri tarafından çürütülmektedir. Zira Arap alfabesinde "X, P, Ç, V, G, J" gibi harfler bulunmamaktadır. Dolayısıyla doğal olarak İhvân-ı Safâ Risalelerinde bu harflerin içinde yer aldığı kelimeler, telaffuzuna uygun bir şekilde kayda geçirilememiştir. Örneğin Risâlelerde "Platon"un ismi, "Eflâtûn"; "Pythagoras"ın ismi "Fisâğuras"; "Plotinos"un ismi "Eflûtîn"; "Galen"ın ismi "Câlinûs"; "Ptolemios"un ismi "Batlamyûs"

⁸⁹ Mustafa Sadık er-Râfî, *İ'cazû'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1973), 63; Candan, "Neden Arapça", 42.

olarak yazılmıştır. Aynı şekilde “Almagest” kelimesi “el-Mecisti”; “Çin” kelimesi “Sîn”; “Pers” kelimesi “Fars” şeklinde yazılmıştır. Bu örnekleri, İhvân-ı Safâ’nın savunduğu “Arapça alfabenin, hiçbir kusuru olmayan kemale ermiş mükemmel bir alfabe olduğuna dair iddianın” farkında olmadan bizzat kendileri tarafından çürütüldüğünü gösteren basit örnekler olarak yorumlamamız mümkündür.

Sonuç

Dil, edebiyat, tefsir, kelim, fıkıh, hadis ve felsefe gibi farklı ilmi geleneklere mensup olan bazı Müslüman âlim ve düşünürlerin vahyin dilini, vahiy gibi kutsama çabası içine girdiklerini, ancak bu görüşlerini temellendirmede zorlandıklarını, bu nedenle de söz konusu görüşün İslam dünyasında genel olarak ciddiye alınmadığını söylemek mümkündür. Arapçayı kutsayanlar, esas itibarıyla son peygamber olarak gönderildiğine inandıkları Hz. Muhammed’in ana dilinin Arapça olmasını, yine son vahiy olarak kabul ettikleri Kur’ân’ın Arapça tedvin edilmesini gerekçe olarak göstermektedirler. Bunun için bazı ayetleri zorlama yoruma tabi tutmakta, ayrıca uydurma olarak değerlendirilen bazı hadis rivayetlerini nakledip yorumlamaktadırlar. Ancak Kur’ân’da yer alan birçok ayet ve muteber kabul edilen hadis kitaplarında yer alan birçok hadis rivayeti, onların konuyla ilgili tezlerini çürütmektedir. Konuyla ilgili iddialarını felsefi teorilerle desteklemeye çalışan İhvân-ı Safâ’nın da iddialarını felsefi ilkeler bağlamında temellendirmeyi başardığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Kanaatimize göre hem dinî hem de aklî bakımdan tüm insanlar, yaratılış bakımından eşit olduğu gibi insanlardan meydana gelen kavimler ve topluluklar da eşittir. Dolayısıyla birer iletişim aracı olan onların dilleri de eşit değerdedir. Belli bir dilin, diğer dillere üstünlüğünü iddia edenler, aslında o dili konuşan kavmin, diğer kavimlerden üstünlüğünü savunmakta, dolayısıyla ırkçılık yaptıkları izlenimini vermektedirler.

Kaynakça | References

- Akarsu, Bedia. Wilhel Von Humbold'ta Dil-Kültür Bağlantısı. İstanbul: Evrim Matbaacılık, 1984.
- Bâkullânî, Muhammed b. Tayyib el-. İ'câzû'l-Kur'ân. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 2009.
- Candan, Abdülcelil. "Kur'ân Neden Arapça İndirildi?" EKEV Akademi Dergisi 10/26 (2006): 33-50.
- Cevizci, Ahmet. Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Cürcânî, Seyit Şerif. Kitâbu't-Ta'rîfât. Trc. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.
- Çağmar, M. Edip. "İhvân-ı Safâ'nın Dil ile İlgili Görüşleri". İslâmî Araştırmalar Dergisi 17/2 (2004): 119-127.
- Demir, Ramazan. Arap Dilbilimcilere göre Dillerin Kaynağı Meselesi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2008.
- Demir, Ramazan. "Mukaddime Adlı Eserin Çevirisinde İbn Haldun'un Dil Teorisi". Usûl 11/1 (2009): 95-116.
- Demirci, Kürşat. "Kudsiyet". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 26/495-496. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Durmuş, İsmail. "İbn Hazm". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 20/58-61. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Eco, Umberto. Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Anlayışı. Trc. Kemal Atakay. İstanbul: Literatür Yayınları, 2004.
- Efendioglu, Mehmet. Arap Olmayan Sahabiler. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Y. Lisans Tezi, 1991.
- Efendioglu, Mehmet. "Arap Olmayan Sahâbilerin Hadis Rivâyetindeki Yeri". Hadis Tetkikleri Dergisi 16/1 (2018): 7-32.
- Fazlurrahman. Ana Konularıyla Kur'ân. Trc. Alparslan Açıkgeç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996.
- Ferre, Ferederick. Din Dilinin Anlamı. Trc. Zeki Özcan. Bursa: Alfa Yayınları, 1999.
- Gürkan, Nejd. "Kur'ân'ın Anlaşılabilirliği Bağlamında İslam Geleneğinde Dil Olgusu ve 'Beyân' Kavramı". Marife 10/2 (2010): 67-96.
- Hamidullah, Muhammed. el-Vesâiku's-Siyâsiyye. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1987.
- Hamidullah, Muhammed. Hz. Peygamber'in (sav) altı orijinal diplomatik mektubu. Trc. Mehmet Tazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- Hatipoğlu, M. Said. "İslâm'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik: Hilâfetin Kureyşliliği". AÜ İlahiyat Fak. Dergisi 28 (1978): 121-213.
- Hewes, Gordon W. Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar. Trc. H. Boynukara - B. C. Tanrıtanır. Van: Yüzüncü Yıl Üni. FEF Yay., 1993.
- İbn Fâris. es-Sâhibî fi Fikhi'l-Luga ve Süneni'l-Arab fi Kelâmihâ. Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1910.
- İbn Haldûn. Mukaddime. Thk. Dervîş el-Cüveydî. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1996.
- İbn Hazm. el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm. Thk. A. Muhammed Şâkir. 2. Bs. Beyrut: Daru'l-Âfaki'l-Cedide, 2008.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. Te'vil-i Müşkili'l-Kur'ân. Kahire: Dâru't-Türâs, 1973.
- İbn Teymiyye. el- İman. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l Arabî, 1992.
- İhvân-ı Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri. C. I. Ed. Abdullah Kahraman. Trc. Komisyon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- İhvân-ı Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri. C. II. Ed. Abdullah Kahraman. Trc. Komisyon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- İhvân-ı Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri. C. III. Ed. Abdullah Kahraman. Trc. Komisyon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- İhvân-ı Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri. C. IV. Ed. Abdullah Kahraman. Trc. Komisyon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- İhvân-ı Safâ. İhvân-ı Safâ Risâleleri. C. V. Ed. Abdullah Kahraman. Trc. Komisyon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.
- İhvân-ı Safâ. Resâilu İhvânî's-Safâ. C. I-IV. Beyrut: Dâru'l-İslâmiyye, 1992.
- İhvân-ı Safâ. Risâletü'l-câmia', el-câmia'tu'l-câmia'. Thk. Arif Tamir. Beyrut: Menşûrâtu Uveydât, 1995.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hz. Peygamber'in Diplomatik Münasebetlerine Genel Bir Bakış". İslâmî Araştırmalar. 5 (1987): 70-78.
- Konaklı, Numan. "İ'câzû'l-Kur'ân Fikri: Mahiyet, Tarihsel Süreç ve Literatür". Marmara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi 43/2 (2012): 251-290.
- Küçükkalay, Hüseyin. Kur'an Dili Arapça. Konya: Deniz Kuşları Matbaası, 1996.
- Locke, John. "İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme". Trc. Meral Delikara Topçu. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.
- Meçin, Mahmut. "Sühreverdî'nin Tanrı Tasavvuru: Nuru'l-Envar". İlahiyat Araştırmaları Dergisi. 3 (2015): 49-70.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf el-. Feyzü'l-Kadîr. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1972.
- Nisâbü'rî, Hâkim en-. el-Mustedrek ale's-Sahîhayn. Thk. Mustafa Abdulkadir. Beyrut, 1990.
- Önder Erol, Pelin. "Bir Toplumsal Göstergibilim Olarak Dil". Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi 7/31 (2014): 207-214.
- Özden, Ragıp. Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış. Ankara: Alaaddin Kırıl Basımevi, 1944.
- Öztürk, Mustafa. "Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunup Bulunmadığı Tartışması ve eş-Şâfiî'nin Dogmatik Dil (Arapça) Tanımlaması Üzerine". Sünnî Paradigmanın Oluşumunda eş-Şâfiî'nin Rolü. M. Hayri Kırbaoğlu. 181-204. Ankara: Kitabiyat, 2000.

- Platon. Kratylos. Trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon. Mektuplar. Trc. İrfan Şahinbaş. İstanbul: MEB Yayınları, 1999.
- Râfî, Mustafa Sadık er-. İ'câzû'l-Kur'ân ve'l-Belâğatü'n-Nebeviyye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1973.
- Râzî, Fahreddin er-. Fussilet Suresi Tefsiri. Erişim 10 Mart 2022.
<http://islamlimleri.com/Tefsir/Tefsir/index.htm>
- Suyûtî. el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân. Lübnan: Dâru İbn Kesir, 1996.
- Suyûtî. el-Müzhir fi Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ. Kahire: Daru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- Sühreverdî, Şihâbüddin. El-Elvâhü'l-İmâdiyye (Hikmet Levhaları). Trc. Ahmet Kamil Cihan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Sühreverdî, Şihâbüddin. Hikmetü'l-İşrâk. Thk. Henry Corbin. 2. Bs. Tahran: Müessesetü'l-Ebhâs, 1995.
- Süzen, Kadir. İhvân-ı Safâ'da Dilin Menşesine Dair Görüşler ve Dil Teorisi. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, SBE, Y. Lisans Tezi, 2019.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris eş-. er-Risâle. Thk. A. Muhammed Şâkir. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.
- Taş, Nusret. İhvân-ı Safâ Felsefesinde Akıl-Vahiy İlişkisi. İstanbul: KDY Akademi, 2021.
- Türkmen, Mutlu. Kur'ân-ı Kerim ve Kitâb-ı Mukaddes'te "Brk", "Sbh" ve "Kds" Köklelerinin Semantik İncelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, 2007.
- Vedi', Vasıf Mustafa. İbn Hazm ve Mevkifuhu mine'l-Felsefe ve'l-Mantık. Abu Dabi, 2000.
- Yiğit, İsmail. "Mevâlî". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 29/424-426. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Mikipedia. Erişim 10 Mart 2022. <https://tr.isecosmetic.com/wiki/Septuagint>
- Yurt, Mehmet Emin. "İ'câzû'l-Kur'ân İlminin Mahiyeti, Tanımı ve Genel Hatlarıyla Tarihsel Süreci". İğdır Üni. İlahiyat Fak. Dergisi. 9 (2017): 191-226.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdillâh. el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân. Lübnan: Dâru'l-Me'ârif, 1989.